

Regeringskansliet
(Utrikesdepartementet)

Utredningsavdelningen
Torsten Kälvemark

2005-02-15
Reg.nr 13-4706-04

Tänka om världen – rapport från Omvärldsanalysutredningen, Ds 2004:46 (Dnr UD2004/61208/ANA)

Omvärldsanalysutredningen har haft ett viktigt uppdrag och har gjort en intressant kartläggning av problem och möjligheter som är relaterade till direktivens huvuduppgift: att se på hur ett policyinriktat utredningsarbete inom utrikes- och säkerhetspolitiken kan stärkas genom samverkan med andra aktörer. Den redovisar också en nyttig genomgång av hur olika universitet och högskolor är engagerade i en internationellt inriktad forskning.

Det kan inledningsvis noteras att Högskoleverket inte tillhör den långa rad av myndigheter och organisationer som kontaktats under utredningsarbetet. En sådan kontakt kunde annars ha lett till en intressant diskussion kring frågor som aktualiserats i verkets eget utrednings- och analysarbete under senare år. I rapporten *Över Östersjön – Om högskola och högskolesamarbete i Sveriges östra närområde* (Högskoleverkets rapportserie 2003:8) diskuterades t. ex. frågan om sambandet mellan utrikes- och utbildningspolitik. Det framhölls där att högre utbildning och forskning runt om i världen används för att skapa förbindelser med andra länder och för att upprätthålla en strategisk beredskap för analys av internationella utvecklingstrender.

Högskoleverket påpekade i det sammanhanget bland annat att en ökad samordning mellan olika politikområden skulle vara värdefull, t.ex. när det gäller östsamarbetet. I rapporten föreslogs också att berörda departement inom regeringskansliet gemensamt kallar till överläggningar kring dessa frågor med de viktigaste aktörerna inom såväl offentlig som privat sektor.

Det grundproblem som Omvärldsanalysutredningen tar upp handlar delvis om en sådan samordning. Hur man än ställer sig till de konkreta förslag som utredningen framför – t.ex. om en växande institutssektor – så förutsätter det i grunden att forskning och utbildning på relevanta områden bedrivs i tillräcklig omfattning. Att så sker förutsätter politiska beslut kring bland annat forskningsfinansieringen, ett instrument som det ytterst är regeringskansliet som förfogar över.

Det förefaller dock som om det i stor utsträckning förekommer ett glapp mellan olika utredningar inom utrikesdepartementets område och de faktiska resultat som dessa leder till när de skall omsättas i propositioner på andra departementens ansvarsområden. Man kan som exempel ta den ambitiösa omvärldsanalys som finns i Regeringens skrivelse 1998/99:61: *Framtid med Asien. En svensk Asienstrategi inför 2000-talet*.

I detta viktiga policydokument för Sveriges internationella relationer framhöll regeringen bland annat följande:

Basen för akademisk kompetensuppbyggnad om Sydasiens är svag. Betydelsefull forskning bedrivs vid flera institutioner, bl.a. vid Lunds universitet och Uppsala universitet, men inte i samlad form. Indien har en utvecklad akademisk tradition med många universitet som Sveriges akademier hittills alltför mycket förbigått. Det ligger i Sveriges långsiktiga intresse att förändra detta. Idag saknas en institutionell bas för akademisk kompetensuppbyggnad och tematiskt samarbete om det samtida Indien och övriga Sydasiens.

För att underbygga en förstärkt svensk Asieninsats i framtiden fordras ett utökat samarbete mellan de forskarutbildande institutionerna kring handledningsresurser och forskarkurser. Asienforskning och utbildning om Asien är utspridd på många olika institutioner vid vilka Asienrelaterad forskning och undervisning utgör endast en liten del. När begränsade resurser sprids alltför mycket riskerar resultaten bli marginella.

Regeringen konstaterade också i denna skrivelse att det råder en stor brist på samordning mellan lärosätena och att ett ökat samarbete mellan högskolorna, såväl regionalt som mellan ledande institutioner på nationell nivå, skulle ge stora synergieffekter. Som ett särskilt område för samverkan och arbetsfördelning angavs en fortsatt utbyggnad av språkutbildningar och områdesstudieprogram med olika profiler. En nationell planering inom forskarutbildningen framhölls också som önskvärd:

Samverkan bör även öka då det gäller gemensamt utnyttjande av Asien-specifik handledningskompetens och gemensamma doktorandkurser och seminarier. Asienkompetensen vid olika lärosäten skulle kunna sammanföras i större utsträckning än idag. Ett första steg skulle kunna vara att anordna en konferens med ledande representanter för olika högskolor och större Asienprogram inom dessa för att inventera behov, möjligheter och tänkbara former för förstärkt samverkan.

När Asienstrategin följdes upp några år senare i rapporten *Framtid med Asien - en uppföljning av regeringens Asienstrategi* (Ds 2002:24) noterades att en del ändå skett och att asienkunnandet i Sverige stärkts på flera sätt. Ett exempel var Svenska Akademiska Asien-programmet (SSAAPS) som initierats av STINT och

Riksbankens Jubileumsfond, med avsikt att stimulera studier och forskning med inriktning på Stillaohavsasien. Sida:s avtal med Lunds Universitet för att etablera ett nätverk för Sydasiastudier (SASNET) markerades också som en viktig utveckling, inte minst dess internetbaserade mötesplats för Öst- och Sydöstasienutbildning och därtill anknuten forskning.

Uppföljningen kunde samtidigt konstatera att det på andra områden inte hänt särskilt mycket:

Såvitt känt, har utbildningen i asiatiska språk vid de svenska universiteten inte stärkts, vilket regeringen skulle verka för enligt strategins rekommendation. Ej heller arrangerades den konferens om samverkan med näringslivet som förutsågs.

Att någon sådan konferens inte sammankallats kan bero på en oklar ansvarsfördelning mellan regeringskansli och myndigheter (inklusive Vetenskapsrådet). Det är ändå regeringen som ytterst förfogar över möjligheterna till riktade satsningar på strategiska forskningsområden, inklusive de mindre studerade språk som ofta är förutsättningen för en kvalificerad områdesinriktad internationell forskning.

Att Högskoleverket relativt utförligt uppehållit sig vid just Asienstrategin beror på att den måste se som ett väl genomarbetat försök till ett sammanhållet tänkande i regeringskansliet kring sambandet mellan utrikespolitik och andra politikområden. Det kan också noteras att Asienutredningen inte föreslog inrättande av några institut för att stärka omvärldsbevakningen utan snarare såg nätverksbyggande och samarbete som den bästa möjligheten för att skapa en bred kunskapsbas i det svenska forskarsamhället.

Enligt Högskoleverkets uppfattning är detta också den väg man bör gå. Omvärldsanalysutredningen har helt rätt i att universitetens och högskolornas resurser inte fullt ut tas till vara i det analysarbete som kan behövas för svensk utrikes- och säkerhetspolitik. I jämförelse med många andra länder spelar svenska forskare en alltför undanskymd roll i det politiska utredningsarbetet. Högskoleverket tror dock inte att inrättandet av institut eller tankesmedjor är det som bäst skulle gagna Sverige.

Fristående analysinstitutet finns främst i länder med betydligt större resurser än vad Sverige förfogar över. USA är naturligtvis det främsta exemplet, men här är många av instituten eller tankesmedjorna drivna och finansierade av partipolitiska eller kommersiella intressenter. I Storbritannien är antalet betydligt mindre och där förefaller de också arbeta på ett mer öppet sätt.

Man kan som ett intressant exempel ta ett av de mest kända brittiska instituten, Chatham House, som är blandfinansierat genom avgifter från både näringsliv och organisationer. Här finns både globala företag och internationella organisationer på medlemslistan och dessutom en rad utländska ambassader (inklusive den

svenska). Det finns i och för sig en betydande stab för områdesstudier av olika slag men institutet fungerar också som en förmedlare av expertis bland forskare som är knutna till universitet och högskolor.

På svensk mark skulle Utrikespolitiska institutet kunna spela en motsvarande roll om det gavs ett tydligare uppdrag och tillfördes mer resurser, kanske genom en mer systematisk blandfinansiering av olika intressentgrupper.

Den diskussion som fördes bland rektorerna för universitet och högskolor när Omvärldsutredningen presenterades vid ett rektorsmöte den 26 januari i Högskoleverkets regi tyder på att man från lärosätenas sida värjer sig för en lösning av institutskaraktär. Den svenska basen är för liten för detta och det finns en risk för att en sådan konstruktion för att tillgodose statsmakternas analysbehov långsiktigt riskerar att leda till en förstelning och brist på förnyelse.

Däremot borde det vara möjligt att ge en starkare finansiering för nätverk av forskare av den typ som SASNET representerar. Det finns andra typer av nätverk som vuxit fram på enskilt initiativ och som också skulle kunna stödjas för att åstadkomma ett mer systematiskt informationsutbyte mellan forskare och andra intresserade kring olika politikområden. "Sällskapet för studier av Ryssland, Central- och Östeuropa samt Centralasien" är ett sådant nätverk som bl.a. har en bas i den relativt starka östkompetens som under tidigare decennier grundlagts genom försvarets målmedvetna satsning på utbildning i ryska.

Sammanfattningsvis vill Högskoleverket instämma i Omvärldsutredningens önskan om en närmare samverkan mellan politiska aktörer och forskarvärlden. De former för detta som föreslås kan diskuteras men en grundläggande utgångspunkt för verket är fortfarande att mycket kan åstadkommas genom en mer målmedveten samordning inom regeringskansliet mellan utrikespolitiken å den ena sidan och utbildnings- och forskningspolitiken å den andra. Med en tillräckligt stark bas i språkutbildning och internationellt inriktad forskning bör det gå att hitta instrument för att högskolevärldens samlade kompetens på ett bättre sätt skall komma den utrikes- och säkerhetspolitiska analysen till godo.

Beslut i detta ärende har fattats av universitetskanslern i närvaro av kanslichef Lennart Ståhle och avdelningschef Håkan Forsberg. Föredragande har varit utredare Torsten Kälvmemark.

Sigbrit Franke

Torsten Kälvmemark

Kopia till

HÖGSKOLEVERKET

2005-02-15

Reg.nr 13-4706-04

Sid 5

Utbildningsdepartementet